

BÁCH
NIÊN
BÁCH
VẤN

100 CÂU HỎI
VỀ LỊCH SỬ TRƯỜNG
MỸ THUẬT ĐÔNG DƯƠNG

Bách niên bách vấn: 100 câu hỏi về lịch sử Trường Mỹ thuật Đông Dương

Bản quyền © Phạm Long, Trần Hậu Yên Thế, 2025

Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam xuất bản lần đầu tiên, bìa mềm, 2025

Tác phẩm được xuất bản và phát hành theo thỏa thuận độc quyền giữa Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam và Tác giả Phạm Long,

Tác giả Trần Hậu Yên Thế

Thiết kế và trình bày: Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam

Hình ảnh trên bìa 1

"Bức tranh trang trí tại đại giảng đường Đại học Đông Dương tại Hà Nội của Victor Tardieu": Victor Tardieu (1870 – 1937) vẽ, lưu trữ tại Archives Nationales d'Outre-Mer in France, thuộc phạm vi công cộng. Viên Hồng Quang xử lý ảnh màu và cho phép sử dụng.

Các hình ảnh khác: nguồn kèm theo hình trong nội dung sách.

Hình ảnh trên bìa 4

"Đổ án đối chim phượng hoàng trên đỉnh vòm tòa giảng đường chính Đại học Đông Dương": Victor Tardieu (1870 – 1937) thực hiện, thuộc phạm vi công cộng, Trần Hậu Yên Thế và nhóm sinh viên Trường Khoa học liên ngành và Nghệ thuật vẽ lại.

Các hình ảnh khác: nguồn kèm theo hình trong nội dung sách.

Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam – thành viên của Alpha Publishing Group.

CÔNG TY CP SÁCH OMEGA VIỆT NAM (OMEGA PLUS) thành lập tháng 9/2016 với định hướng xuất bản tri thức nền tảng trong lĩnh vực Khoa học Nhân văn, Khoa học Tự nhiên, Chính trị – Xã hội, Triết học, Nghệ thuật... Đến nay, chúng tôi đã xuất bản gần 500 đầu sách thuộc 7 tủ sách, bao gồm: Kinh điển, Sử Việt, Khoa học, Nhân vật Vĩ đại, Nghệ thuật, Tủ sách Đời người và Tủ sách Y sinh. Thông qua việc xuất bản các ấn phẩm có giá trị, mang hàm lượng tri thức cao, qua các hoạt động nhằm đưa tri thức hữu ích đến cộng đồng, Omega Plus mong muốn đóng góp theo cách riêng vào sự phát triển đang ngày càng mạnh mẽ của xã hội.

Không phần nào thuộc sở hữu của Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam và được chủ sở hữu nhượng quyền trong xuất bản phẩm này được phép sao chép, lưu trữ trong hệ thống truy xuất hoặc truyền đi dưới bất kỳ hình thức nào hoặc bằng bất kỳ phương tiện nào gồm điện tử, cơ khí, sao chụp, ghi âm hoặc mọi hình thức và phương tiện khác mà không có sự cho phép trước bằng văn bản của Công ty Cổ phần Sách Omega Việt Nam. Chúng tôi luôn mong muốn nhận được những ý kiến đóng góp của quý vị độc giả để sách ngày càng hoàn thiện hơn.

Biên mục trên xuất bản phẩm của Thư viện Quốc gia Việt Nam

Phạm Long

Bách niên bách vấn: 100 câu hỏi về lịch sử Trường Mỹ thuật Đông Dương / Phạm Long, Trần Hậu Yên Thế. – H. : Thế giới ; Công ty Sách Omega Việt Nam, 2025. – 360 tr. ; 19 cm

ISBN 978-632-02-0048-1

1. Trường Mỹ thuật Đông Dương 2. Lịch sử

700.71159 - dc23

TGL0310p-CIP

Góp ý về sách, liên hệ về bản thảo và bản dịch: info@omegaplus.vn

Liên hệ ebooks, hợp tác xuất bản và truyền thông trên sách: truyenthong@omegaplus.vn

Liên hệ dịch vụ bản quyền, xuất bản, ký gửi và phát hành: dichvu@omegaplus.vn

PHẠM LONG & TRẦN HẬU YÊN THỂ

BÁCH
NIÊN
BÁCH
VẤN

100 CÂU HỎI
VỀ LỊCH SỬ TRƯỜNG
MỸ THUẬT ĐÔNG DƯƠNG

⊕ MEGA⁺

NHÀ XUẤT BẢN
THẾ GIỚI

ĐỘI NGŨ TRIỂN KHAI OMEGA+

Phụ trách xuất bản: Trần Hoài Phương

Phụ trách bản quyền: Kim Ngân - Thiên Hương

Điều phối sản xuất: Nguyễn Hương - Dung Vũ

Biên tập viên: Trịnh Thu Hằng

Thiết kế bìa: Hoàng Duy Khánh

Trình bày: Vũ Lê Thư

Thư ký xuất bản: Bùi Huyền

ĐƠN VỊ HỢP TÁC

TRẠM ĐỌC

<https://www.facebook.com/tramdocvn>
website: <http://tramdoc.vn/>

Mục lục

Lời mở đầu.....15

CỘI RỄ

1. Có những hội đoàn nghệ thuật nào được thành lập và hoạt động ở Đông Dương trước khi Trường Mỹ thuật Đông Dương ra đời? 24
2. Cơ chế và thành phần các ban giám khảo của Giải thưởng Đông Dương được tổ chức như thế nào?..... 30
3. Dù chưa bao giờ trao cho người bản xứ, Giải thưởng Đông Dương đã có đóng góp như thế nào tới sự hình thành và phát triển của Trường Mỹ thuật Đông Dương?.....34
4. Vì sao họa sĩ Victor Tardieu nhận được sự hậu thuẫn cao nhất từ chính quyền thuộc địa và chính quyền Pháp khi ông đề xuất thành lập Trường Mỹ thuật Đông Dương? 36
5. Ba người quan trọng được Victor Tardieu nhắc đến trong “Báo cáo về giáo dục nghệ thuật ở Đông Dương và việc thành lập một trường dạy vẽ trung ương ở Hà Nội” năm 1924, nhằm kiến nghị thành lập Trường Mỹ thuật Đông Dương, là những ai? 40
6. Xét tại thời điểm 1924, Chương trình Giảng dạy Tổng quát của Trường Mỹ thuật Đông Dương có giá trị như thế nào? 48

7. *Đấu xảo* là một trong những sự kiện nghệ thuật tiêu biểu thời Đông Dương, vậy ý nghĩa của từ này là gì?.....51
8. Những dòng chữ Hán trong bức tranh sơn dầu ở giảng đường chính Đại học Đông Dương cho chúng ta biết điều gì về họa sĩ Victor Tardieu? 54
9. Sự quan tâm của nhà Nguyễn tới Trường Mỹ thuật Đông Dương được thể hiện như thế nào? 58
10. Trước khi Trường Mỹ thuật Đông Dương ra đời, các trường dạy nghề hoặc dạy về nghệ thuật ứng dụng nào từng hoạt động ở Việt Nam? 61

GỐC THÂN

11. Ngày thành lập Trường Mỹ Thuật Đông Dương chính xác là ngày nào? 66
12. Hội đồng tuyển sinh Khóa 1 (năm 1925) của Trường Mỹ thuật Đông Dương gồm những ai? 69
13. Vai trò của họa sĩ Nam Sơn với lịch sử phát triển của Trường Mỹ thuật Đông Dương là gì? 72
14. Trường Mỹ thuật Đông Dương đã bao nhiêu lần thay đổi tên gọi?.....76
15. Vì sao có tên gọi Trường Mỹ thuật Đông Dương mà không phải là Trường Mỹ thuật Ấn-Hoa?.....79
16. “Đại Nam Cao đẳng Mỹ thuật” có phải là một tên gọi chính thức khác của Trường Mỹ thuật Đông Dương không? 81
17. Vì sao Trường Mỹ thuật Đông Dương là một bộ phận trực thuộc Đại học Đông Dương? 83

18.	Mô hình Trường Mỹ thuật nằm trong Đại học có xuất hiện ở các nước thuộc địa của Pháp không?	86
19.	Trường Mỹ thuật Đông Dương và Trường Viễn Đông Bác cổ có mối quan hệ như thế nào?	89
20.	Trường Nghề Hà Nội và Trường Mỹ thuật Đông Dương có mối quan hệ lịch sử và giáo dục như thế nào?	92
21.	Trường Mỹ thuật Đông Dương với Hội Trí Tri và Hội Khai Trí Tiến Đức có mối quan hệ như thế nào?	95
22.	Lý do Trường Mỹ thuật Đông Dương từ khi ra đời được đặt tại địa điểm như hiện nay?	100
23.	Vườn Dufeur là vườn nào mà Tô Ngọc Vân lại viết Trường Mỹ thuật Đông Dương nằm trong khu vườn này?.....	103
24.	Trường Mỹ thuật Đông Dương từng có bao nhiêu cổng?	105
25.	Vì sao Nghị định thành lập Trường Mỹ thuật Đông Dương năm 1924 đề cập đến một bảo tàng nghệ thuật trong thiết chế của Trường?	109
26.	Điều kiện để trở thành giảng viên của Trường Mỹ thuật Đông Dương là gì?	113
27.	Có bao nhiêu người Việt từng là giảng viên của Trường Mỹ thuật Đông Dương?.....	118
28.	Thực tế có bao nhiêu thí sinh đã tham gia kỳ thi tuyển sinh Khóa 1 năm 1925?.....	122
29.	Theo quy định tuyển sinh thì sinh viên/học viên nhỏ tuổi nhất được vào học Trường Mỹ thuật Đông Dương là bao nhiêu tuổi?	124
30.	Nữ sinh viên đầu tiên của Trường Mỹ thuật Đông Dương là ai?.....	127

- 31.** Thời gian biểu học tập của sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương được sắp xếp ra sao?.....130
- 32.** Tính liên ngành trong đào tạo của Trường Mỹ thuật Đông Dương được thể hiện ngay từ đầu và rõ nét nhất trong dự án nghệ thuật nào?.....134
- 33.** Vì sao không có riêng ban Hội họa trong Trường Mỹ thuật Đông Dương?.....136
- 34.** Lối vẽ theo trí nhớ thị giác (ám họa) thể hiện tư tưởng giáo dục nào của Victor Tardieu?.....138
- 35.** Sơn mài đã được những thế hệ giảng viên đầu tiên của Trường Mỹ thuật Đông Dương quan tâm như thế nào từ những ngày đầu thành lập năm 1924, thay vì phải đợi tới lúc Inguimberty sang Hà Nội?.....141
- 36.** Môn học sơn mài có ở Trường Mỹ thuật Đông Dương từ bao giờ?.....143
- 37.** Thuật ngữ “sơn mài” có phải là sáng tạo của thầy trò Trường Mỹ thuật Đông Dương không?.....146
- 38.** Chất liệu lụa và các triển lãm chuyên đề về tranh lụa có từ bao giờ? ..150
- 39.** Trường Mỹ thuật Đông Dương có nhiều tác phẩm tranh in khắc gỗ xuất sắc, vậy sinh viên thời đó học tranh in ở ban nào?.....153
- 40.** Khóa thi đầu tiên của Ban Kiến trúc đã diễn ra như thế nào và có bao nhiêu người trúng tuyển?.....155
- 41.** Môn học nào của Ban Kiến trúc thường được các giáo sư bên ngoài tới dạy?.....158
- 42.** Trường Mỹ thuật Đông Dương bắt đầu đào tạo các nghệ nhân bản xứ từ khi nào?.....159

43. Trong thời gian học tập, sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương có cơ hội học chung với các sinh viên trường khác và học ở trường khác không? 163
44. Trường Mỹ thuật Đông Dương có định hướng đào tạo các chủ doanh nghiệp tương lai không?.....165

CÀNH NHÁNH

45. Bức tranh *Chân dung cô Phương* của Mai Trung Thứ lần đầu tiên ra mắt công chúng trong triển lãm nào? 168
46. Năm 1931, họa sĩ Nam Sơn Nguyễn Văn Thọ gửi tác phẩm *Gia từ cận tượng* tham gia Đấu xảo Thuộc địa Quốc tế với tư cách gì? 170
47. Bức tranh lụa nào của họa sĩ Tô Ngọc Vân chứng tỏ ngay từ thời sinh viên, ông đã là người tinh thông chất liệu truyền thống này? 172
48. Tác phẩm điêu khắc trang trí kiến trúc nào thể hiện trình độ cao của sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương? 174
49. Sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương từng được tham gia các hoạt động trang trí sân khấu nào? 178
50. Sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương từng tham dự những triển lãm quan trọng nào ở trong nước và quốc tế? 181
51. Hãy liệt kê những không gian trưng bày triển lãm của thầy trò Trường Mỹ thuật Đông Dương thời Pháp thuộc? 183
52. Ba sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương đầu tiên đoạt giải cuộc thi thiết kế mẫu tem bưu chính Đông Dương là những ai? 188
53. Vì sao ngoài các kiến trúc sư và nghệ sĩ, thường có cả các nhà kỹ nghệ và doanh nhân tham gia vào thành phần ban giám khảo của các giải thưởng nghệ thuật thời Đông Dương? 191

- 54.** Các đồ nội thất thiết kế bởi sinh viên và cựu sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương được triển lãm tại Đấu xảo Thuộc địa Quốc tế 1931 ở Paris là kết quả hợp tác với thương hiệu nội thất nào? 193
- 55.** Hội Chấn hưng Mỹ thuật và Kỹ nghệ Việt Nam có vai trò gì và từng tổ chức thành công bao nhiêu cuộc triển lãm tại Đông Dương trước năm 1945? 196
- 56.** Vì sao nhiếp ảnh không trong hệ thống đào tạo của Trường Mỹ thuật Đông Dương nhưng lại được đưa vào nội dung triển lãm và hệ thống giải thưởng mỹ thuật thời Đông Dương?..... 198
- 57.** Giải Ngoại hạng về Nhiếp ảnh mà Võ An Ninh đoạt được có ý nghĩa ra sao với nền mỹ thuật xứ Đông Dương lúc đó? 200
- 58.** Bốn dòng chữ lớn “Architecture – Peinture – Sculpture – Arts Appliques” trên mặt tiền tòa nhà triển lãm Salon 1937 có ý nghĩa gì? 202
- 59.** Các triển lãm chuyên đề đầu tiên về tranh sơn mài của Trường Mỹ thuật Đông Dương được tổ chức vào năm nào? 205
- 60.** Vì sao tên tuổi của sinh viên chuyên ngành kim hoàn của Trường Mỹ thuật Đông Dương ít được biết đến? 207
- 61.** Các triển lãm cuối cùng có sự tham gia của Trường Mỹ thuật Đông Dương năm 1944 diễn ra ở đâu?.....211
- 62.** Ngoài Victor Tardieu và Évariste Jonchère từng là hiệu trưởng chính thức, Trường Mỹ thuật Đông Dương đã mấy lần có quyền Hiệu trưởng?.....213
- 63.** Có phải hiệu trưởng kế nhiệm Victor Tardieu là Évariste Jonchère đã quyết định Trường Mỹ thuật Đông Dương chỉ dạy nghệ nhân, không dạy nghệ sĩ không?.....217

- 64.** Trường Mỹ thuật Đông Dương có những loại hình đào tạo nào? 221
- 65.** Kỳ thi vào Trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương năm 1944 có gì đặc biệt? 225
- 66.** Có phải vào năm 1944, ban Cố vấn Trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương sơ tán về Phủ Lý không? 227
- 67.** Trường Kiến trúc Đà Lạt có tuyển sinh viên khóa 1944 - 1945 với tư cách là một đơn vị đào tạo của Trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương không? 230
- 68.** Sau khi Nhật đảo chính Pháp vào tháng 3 năm 1945, các giảng viên người Pháp của Trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương gặp phải những khó khăn gì, hoạt động giảng dạy diễn ra như thế nào? 232

HOA LÁ

- 69.** Ý nghĩa của các hoa văn truyền thống trên văn bằng tốt nghiệp Trường Mỹ thuật Đông Dương?.....236
- 70.** Sinh viên sau khi tốt nghiệp từ Trường Mỹ thuật Đông Dương thường làm những công việc gì? 238
- 71.** Tại lễ trao giải thưởng Phòng Triển lãm năm 1939, vì sao họa sĩ Trịnh Hữu Ngọc nhận giải ở hai hạng mục khác nhau? 240
- 72.** Xin cho biết thêm về chuyến đi thăm Nhật Bản của ba họa sĩ Nam Sơn Nguyễn Văn Thọ, Lương Xuân Nhị và Nguyễn Văn Tý vào thập niên 1940? 243
- 73.** Cung Đấu xảo từng có một pho tượng phụ nữ rất lớn, đó là bức tượng nào?.....245

- 74.** Vì sao các văn phòng kiến trúc thời
Đông Dương tuyển dụng cả các họa sĩ? 248
- 75.** Các cựu sinh viên nào của Trường Mỹ thuật Đông Dương khởi xướng
và là những nhân sự chủ chốt của phong trào Nhà Ánh Sáng? 251
- 76.** Vì sao phong trào Nhà Ánh Sáng được coi là phong trào
xây dựng nhà ở xã hội đầu tiên ở xứ Đông Dương? 255
- 77.** Nhà thờ Dòng Đa Minh ở Hà Nội được kiến trúc sư nào thiết kế?.....258
- 78.** Vì sao môn học Trang trí Kiến trúc được duy trì trong suốt
hơn 20 năm tồn tại của Trường
Mỹ thuật Đông Dương? 260
- 79.** Phong cách Kiến trúc Đông Dương gắn bó với Trường
Mỹ thuật Đông Dương như thế nào?.....262
- 80.** Vì sao nói thành quả của nghệ thuật tranh biếm họa Việt Nam
có công lao to lớn của Trường Mỹ thuật Đông Dương? 266
- 81.** Những dấu ấn của Tô Ngọc Vân trong lĩnh vực
nghệ thuật ứng dụng có gì đặc biệt? 270
- 82.** Có phải họa sĩ Nguyễn Văn Y từng là cựu sinh viên ban Gốm
Trường Mỹ thuật Đông Dương không? 272
- 83.** Trường Mỹ thuật Đông Dương có ảnh hưởng đa dạng và
sâu rộng như thế nào đối với lĩnh vực nghệ thuật đồ họa và
ngành công nghiệp xuất bản Việt Nam trước năm 1945? 276
- 84.** Ảnh hưởng của Trường Mỹ thuật Đông Dương đối với hệ thống giáo
dục Nghệ thuật ứng dụng Việt Nam (1924 - 1954 và sau này) là gì?..... 280
- 85.** Ảnh hưởng của Trường Mỹ thuật Đông Dương đối với các bộ sách dạy
vẽ đầu tiên ở Việt Nam? 285

- 86.** Trường Mỹ thuật Đông Dương đã có những đóng góp hạt nhân như thế nào cho hệ thống giáo dục mỹ thuật Việt Nam hiện đại?..... 289
- 87.** Ngoài họa sĩ “Lemur” Nguyễn Cát Tường, còn những họa sĩ nào tham gia vào công cuộc cách tân áo dài ngũ thân truyền thống?.....292
- 88.** Trường Mỹ thuật Đông Dương có đóng góp gì cho sự phát triển nền tân nhạc của Việt Nam? 295
- 89.** Những văn nhân, thi nhân nổi tiếng từng học Trường Mỹ thuật Đông Dương?.....300
- 90.** Trường Mỹ thuật Đông Dương có đóng góp gì cho sự phát triển kịch nghệ, sân khấu hiện đại của Việt Nam? 302
- 91.** Tư duy phản biện và khát vọng cách tân truyền thống của sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương đã được thể hiện như thế nào?.....305
- 92.** Có phải danh họa Đồng Hy Văn từng học bằng thính tại Trường Mỹ thuật Đông Dương? 311
- 93.** Vì sao một họa sĩ Pháp nổi tiếng ở châu Âu như Jean Delpech lại tự nhận mình là người xứ Bắc kỳ ở Pháp? 313
- 94.** Họa sĩ Pháp nào gắn bó lâu nhất với Trường Mỹ thuật Đông Dương? 317
- 95.** Bậc thầy sơn mài người Pháp Jean Dunand có ảnh hưởng như thế nào đến sơn mài của thầy trò Trường Mỹ thuật Đông Dương?..... 320
- 96.** Vì sao nói kiến trúc sư Charles Batteux là “kho dữ liệu” của phong cách Kiến trúc Đông Dương?.....322
- 97.** Vì sao nói họa sĩ Victor Tardieu có công lao to lớn trong đào tạo ngành kiến trúc ở Việt Nam và Đông Dương? 325

98. Mối liên hệ giữa Mỹ thuật, Kiến trúc và Nghệ thuật ứng dụng đóng vai trò như thế nào trong quá trình phát triển của Trường Mỹ thuật Đông Dương?	329
99. Trường Trường Mỹ thuật Đông Dương đóng góp gì cho công nghiệp sáng tạo thời Pháp thuộc?.....	334
100. Trường Cao đẳng Mỹ thuật do họa sĩ Tô Ngọc Vân làm hiệu trưởng năm 1945 đã kế thừa mô hình đào tạo của Trường Mỹ thuật Đông Dương như thế nào?	338
Vỹ thanh.....	341
Phụ lục.....	345
Mục từ tra cứu.....	353

Lời mở đầu

Bách niên bách vấn là 100 câu hỏi về Trường Mỹ thuật Đông Dương. Năm 2023, nhân dịp 99 năm thành lập ngôi trường lịch sử, chúng tôi có xuất bản cuốn sách *Mỹ thuật và nghệ thuật ứng dụng ở Việt Nam nửa đầu thế kỷ XX từ góc nhìn giáo dục nghệ thuật*. Công chúng, những người yêu lịch sử mỹ thuật nước nhà đã hoan hỷ đón chào cuốn sách này. Chúng tôi nhận được những câu hỏi liên quan đến sự hình thành và phát triển của Trường Mỹ thuật Đông Dương. Và chính trong quá trình chỉnh lý tái bản (năm 2024), chúng tôi cũng nảy sinh nhiều câu hỏi mới. Có vẻ bản chất khoa học luôn là như vậy bởi những câu hỏi như những con sóng trong đại dương tri thức mênh mông. Khác với *Mỹ thuật và nghệ thuật ứng dụng ở Việt Nam nửa đầu thế kỷ XX*, cuốn *Bách niên bách vấn* tập trung xoay quanh Trường Mỹ thuật Đông Dương. Nếu được sống tới năm 3024, có lẽ chúng tôi sẽ lại cho ra mắt cuốn sách Thiên niên thiên vấn.

Thực sự có vô vàn câu hỏi xung quanh ngôi trường lịch sử này. Xin được đôi lời về dạng thức và nội dung câu hỏi. 100 câu hỏi chia thành 6 dạng W (Who, What, Where, When, How, Why) là “Ai? Cái gì? Ở đâu? Khi nào? Như thế nào? Tại sao?”. Về nội dung câu hỏi, sách tập trung vào quá trình hình thành và phát triển, nguồn gốc ra đời và ảnh hưởng đào tạo, tác giả và tác phẩm nổi bật. Hỏi đáp về ngôi trường Mỹ thuật Đông Dương thực chất cũng là lục vấn thường hằng về bản thể: ta là ai? từ đâu đến?

Nói tới đây xin nhắc tới một kỷ niệm. Ngay sau khi in xong cuốn sách *Mỹ thuật và nghệ thuật ứng dụng* không lâu, thay mặt nhóm tác giả chúng tôi mang sách tới tặng Trường Viễn Đông Bác cổ¹. Ở đây, chúng tôi bắt gặp bức họa theo lối cây phả hệ về 5.000 năm văn hiến Việt Nam do sử gia Lê Văn Siêu và họa sĩ Tú Duyên phối hợp thực hiện. 100 câu hỏi trong sách Bách niên bách vấn cũng được lấy cảm hứng từ đó, chia thành các phần là Cội Rễ, Gốc Thân, Cành Nhánh và cuối cùng là Hoa Lá. Nếu nhìn vào số lượng các câu hỏi theo các phần Cội Rễ – Gốc Thân – Cành Nhánh – Hoa Lá, thì dễ thấy phần Cội Rễ chiếm vị trí khá khiêm tốn.

Chúng tôi xếp nhóm câu hỏi về đội ngũ giảng viên, chương trình đào tạo vào phần Gốc Thân. Đội ngũ giảng viên của Trường Mỹ thuật Đông Dương hết sức phong phú, có thể đến từ Đại học Đông Dương, từ Trường Viễn Đông Bác cổ, từ Trường Trung học Albert Sarraut và từ các họa sĩ đoạt giải thưởng Đông Dương. Tính liên ngành thể hiện rõ trong sự đa dạng nguồn giảng viên cũng như trong cách đào tạo và thực hành nghệ thuật vốn có ở những giáo sư người Pháp. Chẳng hạn, Ferdinand de Fénis de Lacombe là giáo sư hàng đầu về Hình thái học và Giải phẫu, Giám đốc Viện Giải phẫu Đông Dương, lại cho thấy vị thế của một giáo sư Nhân học văn hóa qua dự án giảng dạy “Tiếng rao”. Kết quả của Dự án Tiếng rao là những sắc màu thanh âm đường phố Hà Nội.

Đặc biệt, chúng tôi muốn ngợi ca học giả Henri Gourdon. Từng nắm cương vị Tổng Giám đốc Nha Học chính và là nhà lãnh đạo đầu tiên

---

1. Tức École française d'Extrême-Orient (EFEO). Trong nội dung sách, chúng tôi thống nhất cách gọi tên là Trường Viễn Đông Bác cổ, là cách gọi tên phổ biến đương thời.

của Đại học Đông Dương, ông đã sớm nghĩ tới một ngôi trường [mỹ thuật] trung ương ở Hà Nội. Chúng tôi lần đầu chú ý tới ông trong vai trò Chủ tịch Hội Ái hữu Nghệ thuật Pháp-An Nam (Amicale artistique Franco-Annamite). Bảo tàng Hà Nội còn lưu giữ một số giấy chứng nhận của các kỳ Đấu xảo năm 1910, 1912, và 1913 do Hội tổ chức. Tuy nhiên, trong hầu hết các nghiên cứu mỹ thuật Việt Nam thời Đông Dương, Hội Ái hữu Nghệ thuật Pháp-An Nam thường không được nhắc đến. Kế tục Gourdon làm người quản lý cao cấp nhất của nền giáo dục Đông Dương, vào năm 1924, Quyền Giám đốc Nha Học chính Blanchard de la Brosse lúc đó đã ủng hộ đề xuất của Victor Tardieu trong việc lập ra “một trường dạy vẽ tổng quát” cũng ở Hà Nội, và tiến xa hơn, trong Tờ trình gửi lên Toàn quyền Đông Dương chính Blanchard de la Brosse đã quyết định ngôi trường mỹ thuật sẽ thành lập này phải nằm trong hệ thống Đại học Đông Dương.

Có một vài câu hỏi mà chúng tôi cho là câu hỏi nhỏ, độc giả cũng có thể có cảm giác này. Có thể sẽ có người thắc mắc ngược lại tại sao chúng tôi lại trả lời các câu hỏi đó. Chẳng hạn, câu hỏi về cổng trường tại số 102 phố Reinach. Các trường đại học danh tiếng lâu đời trên thế giới ý thức rõ ràng về thương hiệu lịch sử. Họ tôn trọng những dấu ấn xưa cũ, vì thế mà biển phố, cổng trường ít thay đổi. Báo chí đương thời rất nhiều lần nhắc tới cổng trường số 102 phố Reinach, nhưng ảnh tư liệu liên quan tới chiếc cổng này lại hiếm gặp. May mắn sau nhiều năm truy tìm, chúng tôi nhận được những chia sẻ của nhà nghiên cứu Ngô Kim Khôi về cổng trường liên quan đến đám tang của họa sĩ Victor Tardieu. Chiếc cổng nhỏ nhắn, ẩn mình dưới tán cây, tấm biển số 102 phố Reinach chợt hiện ra. Nhưng ở câu hỏi này, thực ra chúng tôi còn muốn kể đến một câu chuyện

khác. Phía sau chiếc cổng nhỏ, lối đi rải sỏi quanh co là ngôi nhà gắn bó với người nghệ sĩ tài danh. Và chúng tôi hết sức bất ngờ khi được biết rằng xe tang chở thi hài Thầy Victor Tardieu đã ghé qua cổng trường, cũng chính là ghé qua nhà. Theo như tìm hiểu của chúng tôi, ở phương Tây không có tục đưa di hài người quá cố qua nhà trước khi đi tới nghĩa trang. Đây là truyền thống tang ma của người Việt. Phố Victor Tardieu được đặt tên vào năm 1944, rồi tới năm 1945 dưới thời chính quyền Trần Trọng Kim đổi thành phố Trần Quốc Toản. Giờ đây vào năm 2025, một phần của phố Trần Quốc Toản, chính là nơi lưu giữ hai tấm phù điêu theo đề tài ngư nghiệp và nông nghiệp cũng như in dấu bước chân của danh họa Victor Tardieu, đã được đổi tên thành phố Hàng Lọng.

Với nhiều thế hệ sinh viên Trường Mỹ thuật Đông Dương những khóa đầu, Thầy Victor Tardieu không chỉ trao cho họ ánh sáng của tri thức, mà còn mở ra một chân trời nghệ thuật, nơi người nghệ sĩ gắn bó máu thịt với văn hóa dân tộc mình, với nhân dân mình.

Trong 100 câu hỏi, câu hỏi thứ 100 dường như ít liên quan đến Trường Mỹ thuật Đông Dương. Đó là câu hỏi về Trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương do họa sĩ Tô Ngọc Vân làm hiệu trưởng. Ngôi trường này hình như bị lãng quên trong hầu hết các công trình nghiên cứu về lịch sử mỹ thuật thế kỷ XX. Tương tự, trong các sách nghiên cứu về cuộc đời và sự nghiệp họa sĩ Tô Ngọc Vân cũng không nói nhiều về vai trò hiệu trưởng của ông ở ngôi trường này. Đôi khi đâu đó trong một số bài viết chỉ lướt qua nhưng cũng không chính xác về mốc thời gian. Do kết cấu và hạn định của cuốn sách nên phần trả lời cho câu hỏi thứ 100 này chỉ vồn vện trong hai trang sách. Nhưng đây là hai trang mà độc giả sẽ cảm

thấy vị mặn của mồ hôi và nước mắt. Chúng tôi đã lục lọi các chồng báo cũ, vào trung tâm tư liệu quốc gia để xin lại quyết định thành lập trường. Càng tìm hiểu sâu về môi trường đặc biệt này, chúng tôi càng thấy xót xa, càng thấy thương cho đất nước mình – tù nhân tội nghiệp của vị trí địa lý. Lịch sử Việt Nam chắc chắn sẽ rất khác, ngôi trường cao đẳng mỹ thuật ấy sẽ rất khác nếu thực dân Pháp không quay lại xâm lược Việt Nam. Cuốn sách *Hồ Chí Minh – Cơ hội cuối cùng* của tác giả Henri Azeau nhắc đến một cơ hội hòa bình cho Việt Nam, một cơ hội hợp tác và tiếp tục có những ảnh hưởng của Pháp ở Đông Dương đã bị bỏ lỡ. Thôi, lịch sử vốn là thế, đây rầy sự bất định và ngẫu nhiên.

Trở lại Trường Cao đẳng Mỹ Thuật bị bỏ quên suốt 80 năm qua. Khi nói đến Đại học Quốc gia Hà Nội, ta thường liên tưởng đến Đại học Đông Dương nhiều hơn Đại học Việt Nam. Nếu như Đại học Quốc gia Việt Nam tồn tại trong chín năm kháng chiến trường kỳ thì Trường Cao đẳng Mỹ Thuật, trường thành viên của Đại học Quốc gia Việt Nam chỉ tồn tại trên giấy tờ từ năm 1945 đến 1950. Và xét về thời gian đào tạo thực sự thì chỉ khoảng một năm học. Khác với Trường Cao đẳng Mỹ thuật Việt Nam sau này, Trường Cao đẳng Mỹ thuật Đông Dương không phải là trường cao đẳng độc lập. Đây là mô hình rất sáng tạo không có ở chính quốc Pháp và cũng không có ở bất cứ thuộc địa nào của Pháp. Ở Pháp cho đến năm 2010, Trường Mỹ thuật Paris mới gia nhập hệ sinh thái tri thức của Đại học Khoa học và Văn chương Paris. Nhìn vào đội ngũ giáo sư của Trường Cao đẳng Mỹ thuật thuộc Đại học Quốc gia Việt Nam, ta thấy tên tuổi các kiến trúc sư Nguyễn Cao Luyện, Hoàng Như Tiếp trong số 12 kiến trúc sư mà nay vẫn chưa biết hết tên tuổi. Từ đó, chúng ta có

thể thấy kiến trúc vẫn thuộc chương trình đào tạo của Trường Cao đẳng Mỹ thuật, vẫn thấy mô hình đào tạo đại học đa ngành đa lĩnh vực trong một Đại học lớn.

Câu hỏi nghiên cứu là một phần quan trọng của hoạt động nghiên cứu. Vì cuốn sách có tên *Bách niên bách vấn* nên chúng tôi cũng muốn có đôi lời về vấn đề này. Dường như có điểm rất chung giữa giáo dục phương Đông và phương Tây khi đặt hoạt động hỏi – đáp là hành vi quan trọng của sự tri nhận, của sự trao chuyển kiến thức. Socrates là triết gia lang thang ở Athens gặp ai cũng hỏi. Những câu hỏi chứa đầy suy tư triết học của ông đã trở thành giai thoại của Athens. Trong truyền thống học thuật Á Đông, đặc biệt là Trung Hoa, câu hỏi nghiên cứu còn thể hiện khá rõ nét ngay trong ngôn ngữ, trong cách tạo từ tạo nghĩa, đơn giản như “học vấn” là từ rất hay, theo chiết tự nghĩa là “học cách hỏi”. Mong rằng cuốn sách *Bách niên bách vấn: 100 câu hỏi về lịch sử Trường Mỹ thuật Đông Dương* đến tay độc giả với tinh thần phản biện khoa học, tiếp tục khơi lên những truy vấn, những câu hỏi nghiên cứu mới, và như thế, không có dấu chấm hết cho mọi câu trả lời.

Cuốn sách này đã được hoàn thành với sự giúp đỡ hào hiệp về tư liệu và ý kiến xác đáng của nhiều người thân quen cũng như bè bạn gần xa. Chúng tôi xin gửi lời tri ân tới cố nhà văn Đặng Tiến, chuyên gia di sản, TS Vũ Thị Minh Hương, dịch giả Andrea Trần, dược sĩ Lê Hải Đức, giáo sư Dư Thanh Khiêm, họa sĩ Tô Chiêm, họa sĩ Thành Chương, họa sĩ Nguyễn Quý Kiên, họa sĩ Lương Xuân Hiệp, họa sĩ Bùi Thị Thanh Hoa, họa sĩ Nguyễn Đức Hòa, họa sĩ Trịnh Lữ, họa sĩ Lê Huy Văn, kỹ sư Trịnh Hùng Cường, kỹ sư Ngô Quỳnh Dũng, kỹ sư Viên Hồng Quang, kỹ

sư Thái Anh, kỹ sư Tô Ngọc Thảo, nhà báo Phạm Công Luận, nhà điêu khắc Trần Quốc Thịnh, nhà nghiên cứu Ngô Kim Khôi, nhà nghiên cứu Nguyễn Anh Tuấn, nhà văn Trần Thu Dung, nhà văn Sơn Ca Đoàn Minh Hằng, nhiếp ảnh gia Nguyễn Thế Sơn, nhà sưu tập Phùng Đắc Quang, Gallery Thanh Uy, gia đình họa sĩ Đinh Văn Khang, gia đình họa sĩ Tô Ngọc Vân, Bảo tàng Hà Nội, Bảo tàng Nguyễn Văn Huyền và nhiều cá nhân, tổ chức khác. Xin ghi tạc ân tình của tất cả.

Bản thảo của chúng tôi không thể hiện hình trọn vẹn thành cuốn sách gọn gàng như bạn đọc đang cầm trên tay nếu không có sự tận tâm và chuyên nghiệp của đội ngũ Omega+, đặc biệt là Phoebe Thu-Hằng Trịnh. Xin cảm ơn tình yêu con chữ và tri thức của các bạn – nguồn cảm hứng lớn cho những ấp ủ nay mai.

Hãy lượng thứ cho những gì còn sơ xuất. Mọi đóng góp và trao đổi chân thành luôn được chúng tôi đón nhận với niềm biết ơn sâu sắc!

Nhóm tác giả

PHẠM LONG – TRẦN HẬU YÊN THẾ